

Artikkelit

PUOLUE JA POLIITTINEN OSALLISTUMINEN

Pertti Pesonen

ABSTRACT

Political Party and Political Participation

Universal and equal suffrage is the norm, but actual political participation is not equal. This paper finds inequalities in the extent to which different political parties activate their members and supporters, which then has consequences for the general picture of the party system on different levels of partisanship. Four two-party systems and four multi-party systems are compared with comparable survey data from the »Eight nation Study» (ZA, Cologne, Study-No 0765). — In several countries the party activists and the »silent majority» differ in their partisan distribution; minor parties have particular difficulties in motivating their supporters to do party work; but some small radical groups rely heavily upon their activists; the leftist parties tend to have more active supporters than the others, but some examples are also seen of the »U-curve»-shaped distribution with an inactive center. — Ideological distances between the parties (on the left/right dimension) have very different magnitudes in different party systems. In all countries the activists are further apart than the inactive party supporters. Likewise, the strong party identifiers are much more apart than the weak identifiers. — People's subjective sense of political competence and political efficacy is more related to the objective than the subjective party memberships. Partisanship tends to equalize the different political resources of different socio-economic groups.

Kuluva vuosi on nimetty monen hyvän asian juhla- tai teemavuodeksi. Juhlinnan aiheita olisi voitu täydentää silläkin, että Suomen suuren valtiopäivä-uudistuksen toteuttanut valtiopäiväjärjestys on nyt täyttänyt 75 vuotta.

Tuon uudistuksen keskeisin sisältö kansanvallan kannalta oli yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden toteuttaminen. Asiaan on kauan sitten totuttu, mutta sitä ei ole syytä pitää itsestäänselvyytensä. Toteutuihan yhtäläinen äänioikeus lopullisesti Isossa-Britanniassa vasta vuonna 1948 ja yleinen äänioikeus Sveitsissä vasta vuonna 1971.

Yleinen ja yhtäläinen äänioikeus on toimivan kansanvallan välttämätön edellytys, mutta se ei ole riittävä edellytys. Jos vaalit ovat kulissi, jonka ainoa tosiasiallinen merkitys on poliittisen järjestelmän legitimointi, kansanvaltaa ei vielä (tai enää) ole olemassa. Kansanvalta ei toimi siinäkin tapauksessa,

että kansanedustuslaitoksen päätökset voi kumota hallitus, joka ei itse ole poliittisesti vastuunalainen eduskunnalle tai valitsijakunnalle.

Jos kansan poliittinen vaikutus rajoittuisi kirjaimellisesti vain vaalioikeuden käyttöön, äänestäjillä olisi myös yhtäläinen vaikutus poliittisessa päätöksenteossa. Käytännössä äänestäminen on kuitenkin vain yksi ja, niin kuin on todettu, kenties helpoin tapa osallistua politiikkaan. Poliittisen osallistumisen tutkimus on ollut vilkasta ja tutkimusten tulokset ovat jo kauan osoittaneet kansalaisten osallistumisen sangen erilaiseksi. Niin kauan kuin yksityisen valitsijan osallistumisen määrä ja laatu ja sitä kautta myös kansalaisen poliittinen vaikutus perustuu pelkästään hänen henkilökohtaiseen ratkaisuunsa, käytännössä ilmenevä osallistumisasteiden erilaisuus ei ole ristiriitainen yhtäläisen osallistumisoikeuden periaatteen kanssa. Normatiivisia ongelmia ilmaantuu kuitenkin heti kun ilmenee, että osallistumisen ja vaikutusmahdollisuuksien erilaisuus johtuu myös valitsijain taustan ja poliittisten resurssien erilaisuudesta.

Kokonaan erillinen, mutta kansanvallan toteutumisen kannalta myös sangen tärkeä tutkimusongelma koskee kansalaisten osallistumisen vaikutusta poliittisiin päätöksiin. Tässä kirjoituksessa on lähinnä vain oletettava, että osallistumisella on merkitystä: osallistujat pystyvät pitämään puolensa ja päätöksentekijät ottavat heidän tarpeensa huomioon paremmin kuin epäaktiivien, prosessin ulkopuolelle jäävien henkilöiden tarpeet. Mikäli tuolloin tapahtuu osallistumisen yleistä vilkastumista, sekin tapahtuu ensisijaisesti aktiivien keskuudessa. Kun taso nousee, poliittisten resurssien erilaisuus siis lisääntyy. Demokratian normien kannalta joudutaan paradoksisen tilanteeseen: lisääntyvä osallistumisoikeuden käyttö on toivottavaa, mutta sen mukana tuleva osallistumisen yhdenvertaisuuden vähentyminen ei ole toivottavaa.

Eri ryhmien osallistuminen voi olla eritasoista. Tunnetuimmat osallistumiserojen selitykset liittyvät kansalaisten sosio-ekonomiseen taustaan. Ilmeistä tosin on, että sosio-ekonomiset resurssit selittävät enemmän politiikkaa kohtaan tunnettua kiinnostusta kuin varsinaista politiikkaan osallistumista. Yhden tuoreen esimerkin tästä antaa *Sidney Verban, Norman H. Nien ja Jae-on Kimin* vertaileva tutkimus *Participation and Political Equality*.¹ Sosio-ekonomisten resurssien korrelaatiot toisaalta kiinnostuneisuuden, toisaalta osallistumisen yleistason kanssa olivat seitsemässä maassa seuraavat:

	Kiinnostus	Osallistuminen
Itävalta	.41	.12
Alankomaat	.40	.23
Yhdysvallat	.48	.35
Jugoslavia	.52	.36
Intia	.62	.36
Japani	.42	.12
Nigeria	.48	.22

Sosio-ekonomisen taustan ohella poliittista osallistumista selittää monessa maassa niiden järjestöelämä, varsinkin puolueisiin kuuluminen. Vertailusta

havaitaan, että näillä tekijöillä on erilaisia sosiaaliryhmiä yhdenvertaistava vaikutus.

Viime aikoina on monissa yhteyksissä puhuttu »hiljaisista enemmistöistä» ja »äänekkäistä vähemmistöistä». Tämä on sisältänyt sellaisen ajatuksen, että osallistumisen yhdenvertaisuutta puuttuu myös erilaisten poliittisten aatteiden tai tavoitteiden edustajien väliltä. Eritasoinen osallistuminen näet väärentää esiin tulevaa kuvaa eri tavoitteiden yleisyydestä tilanteessa, jossa poliittisten resurssien eroja ovat lähinnä selittämässä ne ideologiat ja tavoitteet, joihin henkilöt samaistuvat, eivätkä heidän muut sosiaaliset taustatekijänsä. Kysymykseen tulevia ryhmiä ovat tällöin varsinkin puolueet, jotka jäsentävät suurimman osan valitsijakunnasta eri puolueiden kannattajakunniksi.

Tämän kirjoituksen tehtävänä on tarkastella, aktivoivatko eri puolueet henkilöitä eri tavalla ja mitä seurauksia puoluejärjestelmän yleiskuvulle koituu kansalaisten poliittisen osallistumisen erilaisuudesta.

Kuuluminen puolueeseen

Puolueeseen kuuluminen voi olla joko objektiivista tai subjektiivista. Jälkimmäistä, joka jonkin asteisena jäsentää pääosan koko valitsijakunnasta, nimitetään puoluesamastumiseksi. Objektiivista puolueeseen kuulumista on puolestaan jäsenyys puolueen jäsenjärjestössä, siis jäsenkirja ja jäsenmaksujen suorittaminen puolueelle. Objektiivinen määritelmä tarjoaa selkeämmän osoittimen puolueeseen kuulumisesta, mutta toisaalta se kattaa huomattavasti pienemmän osan valitsijakunnasta kuin henkilöiden subjektiivinen kuuluminen johonkin puolueeseen.

Esimerkiksi Verba, Nie ja Kim käyttivät omassa tutkimuksessaan kumpainkin puolueeseen kuulumisen osoitinta. Tässä kirjoituksessa voidaan menetellä samoin. Yksi poikkeus on kuitenkin tehtävä. Puoluejäsenyyttä käyttökelpoisempi objektiivinen mitta on puolueaktiivius, jonka piiriin tässä sisällytetään joko varsinainen puolueen jäsenyys tai työskentely vaaleissa jonkin puolueen hyväksi. Osittain tarkastelu on laajennettava tällä tavalla siksi, että joissakin maissa haastattelu ei ilmeisesti tuonut esiin kaikkia puoluejäsenyyksiä. Tiedot perustuvat kahdeksassa maassa 1974—75 toimitettuihin vertailukelpoisiin haastatteluihin.

Yhdysvalloissa puoluejäsenyys käsitetään joskus toisin kuin Euroopassa — silläkin voidaan tarkoittaa pelkkää psykologista kuulumista puolueeseen — ja osittain ehkä tästä syystä amerikkalaisten puolueaktiivien osuus väestöstä on tarkastelussamme suurin (32 %). Euroopan maissa määritettiin puolueaktiiveiksi kahdeksasta prosentista (Iso-Britannia) 20 prosenttiin (Sveitsi) väestöstä. Eri maiden aktivistiryhmät koostuvat tässä tarkastelussa seuraavasti:

	Jäseniä		Muita aktiiveja		Yhteensä
Yhdysvallat	16 %	+	16 %	=	32 %
Sveitsi	8		12		20
Itävalta	16		3		19
Saksa	6		10		16
Suomi	8		6		14
Alankomaat	5		5		10
Italia	6		3		9
Iso-Britannia	4		4		8

Jos näitä osuuksia verrataan Verban ym. vuosina 1969—1971 tekemiin haastatteluihin, havaitaan aikaisemman tutkimuksen osoittaneen enemmän puoluejäseniä sekä Itävallassa (28 %) että Alankomaissa (12 %), joskin maiden erot ovat samansuuntaiset. Sen sijaan kolmas tutkimusten yhteinen maa, Yhdysvallat, osoitti Verban ym. tutkimuksessa sangen vähän puoluejäseniä (vain 4 %), joten tässä suhteessa määritelmien ja mittausten eroilla on sangen suuri merkitys.

Puoluesamastumisen astetta tässä tutkimuksessa mitataan kysymyksellä »Tuntuuko Teistä, että olette tätä puoluetta erittäin lähellä, melko lähellä vai ettekö ole kovinkaan lähellä?» Kysymystä ei esitetty niille, jotka eivät sanooneet kannattavansa mitään puoluetta. Vastausten jakautuminen kahdeksassa maassa ilmenee allaolevasta taulukosta.

Taulukko 1. Puoluesamastumisen aste kahdeksassa maassa.

	Ei puolue- kantaa	Ei lähellä	Melko lähellä	Erittäin lähellä	Yhteensä
Yhdysvallat	20	27	40	13	100 %
Iso-Britannia	13	25	48	14	100 %
Saksa	38	28	25	9	100 %
Itävalta	25	36	24	15	100 %
Alankomaat	13	37	40	9	100 %
Sveitsi	31	28	32	9	100 %
Italia	32	12	40	16	100 %
Suomi	20	21	45	14	100 %

Jos pidetään subjektiivisesti puolueeseen kuuluvina niitä henkilöitä, jotka tuntevat olevansa erittäin tai melko lähellä kannattamaansa puoluetta, puolueisiin kuuluvien osuus vaihtelee tämän taulukon mukaan Saksan 34 ja Itävallan 39 prosentista Suomen 59 ja Ison-Britannian 62 prosenttiin; kaikissa maissa se on edellä määriteltyjen puolueaktiivien osuutta huomattavasti suu-

rempi eli neljässä maassa noin kaksinkertainen ja neljässä muussa maassa 4—8-kertainen.

Voidaan luonnollisesti odottaa, että objektiivinen ja subjektiivinen kuuluminen puolueeseen liittyvät toisiinsa. Näiden mittojen keskinäinen riippuvuus ilmenee taulukosta 2. Sen mukaan kaikissa Euroopan maissa puolueaktiivien osuus puoluekannastaan varmojen keskuudessa on vähintään kaksinkertainen verrattuna puolueaktiivien osuuteen koko väestöstä. Yhdysvaltojen osalta tulokset vahvistavat epäilyä, että puolueaktiivien määrittely ei ole tapahtunut muiden maiden kanssa vertailukelpoisesti.

Taulukko 2. Puolueaktiivien prosenttiosuus puoluesamastumisen asteen mukaan.

	Ei puol. 0/0	Ei lähellä 0/0	Melko lähellä 0/0	Erittäin lähellä 0/0	Kaikki 0/0
Yhdysvallat	15	26	41	31	32
Iso-Britannia	3	4	10	17	8
Saksa	10	12	25	31	16
Itävalta	6	11	28	44	19
Alankomaat	1	3	14	23	10
Sveitsi	6	14	29	54	20
Italia	1	7	9	25	9
Suomi	4	6	16	39	14

On myös jossain määrin tulkinnanvaraista, miten lähellä puoluetta henkilön on mielestään oltava, jotta häntä voidaan pitää subjektiivisesti puolueeseen kuuluvana. Laajimmassa merkityksessä puolueeseen subjektiivisesti kuuluvia ovat kaikki, jotka puoluetta kannattavat. Puolueen ulkopuolelle jäävät silloin vain ne äänestäjät, jotka äänestäjän ominaisuudessa valitsevat puolueen joissakin vaaleissa pitämättä kuitenkaan itseään samalla äänestämänsä puolueen kannattajina.

Eri puolueiden aktivistit

Puolueaktiivit ovat kaikissa maissa vähemmistönä ja toisaalta he ovat politiikassa muuta väestöä toimeliaampia, ainakin puolueiden kautta kanavoitu-
vassa sovinnaisessa poliittisessa osallistumisessaan. Voidaan siis ajatella, että väestön jako puolueaktiiveihin ja muuhun kansaan vastaa jossain määrin poliittisissa keskusteluissa käytettyjä käsitteitä »äänekäs vähemmistö» ja »hiljainen enemmistö».

Tehtävänä on tarkastella, saadaanko puoluejärjestelmästä tasapuolinen kuva, jos järjestelmää koskevat havainnot perustuvat vain puolueiden kannattajakuntien näkyvimpään osaan. Mikäli saadaan, esimerkiksi päätöksentekijät voivat tehdä oikeita päätelmiä valitsijain mielipiteistä omien välittömien havaintojensa perusteella; mikäli taas ei saada, päätöksentekijät voivat aliarvioida »hiljaisen enemmistön» äänestysvoiman.

Taulukkoon 3 on koottu tietoa kahdeksasta puoluejärjestelmästä, nimittäin neljästä kaksipuolue- tai »2 1/2-puolue»järjestelmästä ja neljästä fragmentoituneesta monipuoluejärjestelmästä. Ensimmäinen vertailu koskee sitä, antaako puolueaktiivien suhteellinen osuus oikean kuvan puolueiden koko kannattajakuntien suhteellisesta voimasta.

Taulukko 3. Puolueaktiivien prosenttijakautumat verrattuina vaalituloksiin sekä puolueaktiivien ja muiden keskimääräiset sijainnit vasemmisto—oikeisto-ulottuvuudella (1 = äärimm. vasen, 10 = äärimm. oikea).

Maat (vaali)	Puolueet	Jakautumat		Vas./oik.	
		Äänest.	Akt.	Ei-akt.	Akt.
U.S.A. (1974)	Demokraatit	58 %	53 %	5.8	5.6
	Republikaanit	40	45	6.3	6.6
	Muut puolueet	2	2	(5.8)	(4.8)
	Kaikki	100 %	100 %	5.9	6.0
Iso-Britannia (1974)	Labour	37 %	34 %	4.4	3.9
	Liberaalit	19	13	5.6	(5.2)
	Konservatiivit	38	50	7.1	7.7
	Muut puolueet	6	3	(5.9)	(5.5)
	Kaikki	100 %	100 %	5.7	5.9
Saksa (1976)	SPD	43 %	51 %	4.7	3.8
	FDP	8	8	5.6	5.6
	CDU/CSU	49	38	7.0	6.8
	Muut puolueet	1	3	(4.4)	(2.9)
	Kaikki	100 %	100 %	5.8	5.7
Itävalta (1975)	SPÖ	51 %	63 %	5.1	4.6
	FPÖ	5	2	6.6	(8.0)
	ÖVP	43	34	7.4	7.9
	Kaikki	99 %	99 %	6.0	5.7
Alankomaat (1972)	CPN	5 %	7 %	(3.4)	(1.0)
	PRP, D'66, DS'70, PSP	15	18	4.1	(2.8)
	PvdA	27	23	4.2	3.9
	KVP, ARP, (CDA), BP	28	21	6.8	7.1
	VVD, CHU	19	19	6.9	7.1
	Muut puolueet	6	12	(8.2)	—
	Kaikki	100 %	100 %	5.6	5.6

Sveitsi (1975)	Parti du travail	2 %	2 %	4.4	4.7
	Parti socialiste	25	22	4.7	4.5
	Indep.	6	6	5.5	(5.6)
	Dem. chretien; PICS	21	23	6.7	7.3
	Union dem. du centre	10	13	6.4	6.5
	Liberal, radical, ev.prot.	25	26	6.6	6.5
	Muut puolueet	11	8	5.6	5.6
	Kaikki	100 %	100 %	5.8	6.0
Italia (1976)	Ääri-vasemmistoryhmät	3 %	5 %	1.7	(1.7)
	PCI	34	42	2.6	2.1
	PSI	10	7	3.6	2.6
	PSDI, PRI, maltill. kesk.	6	6	5.0	(3.2)
	DC, SVP	39	32	6.0	5.6
	PLI ym.	1	1	6.4	(5.8)
	MSI-DN; monarkistit, oik.	6	7	8.1	(9.4)
	Kaikki	99 %	100 %	4.5	3.6
Suomi (1975)	SKDL	19 %	29 %	2.5	1.8
	SDP	25	25	3.9	3.7
	Pienpuolueet	11	7	5.6	(5.6)
	KESK	18	19	6.3	6.3
	LKP ja RKP	9	3	6.5	(6.7)
	KOK	18	17	8.0	8.8
	Kaikki	100 %	100 %	5.5	4.8

Vertailun pohjaksi taulukossa esitetään haastattelujen aikoihin toimitettujen eduskuntavaalien tulokset. (Haastatteluja ei kuitenkaan missään sijoitettu vaalitulanteeseen). Puolueiden äänestäjäkunnat ja kannattajakunnat eivät tosin ole identtiset, mutta äänen jakautumat osoittanevat sentään jokseenkin tarkasti kannattajienkin jakautumisen. Haastatteluissa todettua puolueaktiivien osuutta eri puolueiden kannattajakunnissa käytetään painoina, joiden avulla äänimäärät muunnetaan puolueaktiivien prosenttijakautumiksi eri maissa.

Joissakin maissa puolueaktiivien prosenttiosuuksissa on suuria eroja, esimerkiksi Italiassa puolueaktiiveiksi on luokiteltu kommunisteista 16 % ja ääri-vasemmistolaisista ryhmistä 26 %, mutta kristillisdemokraateista vain 11 % ja liberaaliryhmästä 5 %. Suomessa osuudet vaihtelevat Lkp:n ja Rkp:n 4 prosentista Skdl:n 20 prosenttiin, Itävallassa FPÖ:n 9 %:sta SPÖ:n 27 %:iin jne.

Tästä seuraa, että prosenttijakautumatkin poikkeavat toisistaan. Sekä Saksassa että Italiassa kristillisdemokraateilla on eniten äänestäjiä, mutta puolueaktiivien joukossa on Saksassa sosialidemokraatteja yli 50 % ja kommunistit ovat Italian suurin 'aktivistipuolue'. Vastaavasti Itävallan sosialidemokraatit edustavat joka toista äänestäjää, mutta kahta kolmesta puolueaktiivista. Suomessa on enemmän kommunistisia kuin sosialidemokraattisia puolueaktiiveja, vaikka Sdp:n äänimäärä on huomattavasti suurempi. Suomi saattaa olla siinä suhteessa erikoistapaus, että Maalaisliiton vanha tukimiesorganisaatio ehkä näkyy edelleenkin keskustapuolueen suurehkona puolueaktiivien määränä.

Yhdysvaltain vertailussa voi olla poikkeuksellista tilanteeseen liittynyttä vääristymää. Haastattelut tehtiin Watergate-skandaalin jälkeen, kun republikaanien suosio oli alhainen. Vaikuttaa siltä, että epäsuosio rasitti puoluetta äänestäjien tasolla vielä enemmän kuin puolueaktiivien tasolla. Isossa-Britanniassa sen sijaan työväenpuolueen ja konservatiivien tasapeli äänestäjäkunnassa muuntuu vahvaksi konservatiivienemmistöksi puolueaktiivien jakautumassa.

Vertailun perusteella voidaan panna merkille muutamia yleisiä havaintoja:

- (1) Poliittiset resurssit eivät ole jakautuneet yhtäläisesti. Useissa maissa aktiiviväestö voi esiintymisellään antaa vinon kuvan koko väestön poliittisesta jakautumasta, tosin erilaisuus voi olla pientäkin.
- (2) Pienpuolueita vaivaa erityisesti puolueaktiivien puute. Kaksipuoluejärjestelmissä tämä koskee Englannin ja erityisesti Itävallan liberaaleja; Suomen monipuoluejärjestelmässä pikkupuolueilla on samanlaisia ongelmia. Suuret vakiintuneet puolueet saavat hyväkseen aktivistien tuoman lisäedun.
- (3) Monipuoluejärjestelmissä voi kuitenkin ilmetä, että joidenkin pikkupuolueiden voima on suurimmillaan juuri puolueaktiivien tasolla. Tämä koskee sekä Italian että vähemmässä määrässä Alankomaiden pieniä vasemmistoryhmiä. Myös Saksassa ilmenee pieniä aktivisteistaan riippuvia ryhmiä, vaikka ne eivät tule esiin taulukon 3 vertailussa.
- (4) Voidaan havaita yleinenkin sen suuntainen tendenssi, että vasemmistöväki on aktiivisinta. Tätä osoittavat Saksan ja varsinkin Itävallan sosialidemokraatit ja Suomen kansandemokraatit. Poikkeuksiakin tosin on, esimerkiksi Ison-Britannian konservatiivien ja ehkä myös Yhdysvaltain republikaanien aktiivius.
- (5) Joitakin esimerkkejä voi myös todeta siitä »U-käyrähypoteesin» tarkoitamasta mallista, että aktiivius on puoluejärjestelmässä suurempaa puolueulottuvuuden laidoilla kuin sen keskellä. Toisenlainen tarkastelu toisi tämän esille paremmin kuin taulukko 3.

Erityisen selviä yleisiä havaintoja ei tutkimusaineiston perusteella voi tehdä »hiljaisesta enemmistöstä». Kuitenkin muutamat pienet ryhmät pääsevät suhteettomasti esille aktivistitasolla. Toisaalta kristillisdemokraattien ja muutamien muidenkin enemmän ehkä pysyvyyttä kuin muutosta suosivien puolueiden kannattajakunnat viittaavat tavallaan »hiljaisen enemmistön» olemassaoloon.

Puolueiden ideologinen etäisyys

Puolueaktiivien esiintymistiheydellä on merkitystä eri aatteiden yhtäläisen näkymisen ja vaikuttamisen kannalta, mutta vain siinä tapauksessa, että puolueaktiivit myös ajattelevat politiikasta samalla tavalla kuin edustamansa puolueen kannattajat. Aikaisemman tutkimuksen perusteella voidaan kuitenkin

kin otaksua, että sekä objektiivisesti että subjektiivisesti puolueisiin kuuluvat näkevät puolueiden välillä enemmän aatteellista eroa kuin muut kansalaiset. Nytkin voidaan siis olettaa, että puolueita erottavat kiistakysymykset ja niiden aatteelliset erot ovat keskimäärää suuremmat sekä puolueaktiivien että puolueiden varmojen kannattajien tasolla.

Taulukossa 3 on tiedot myös siitä, miten eri puolueiden kannattajat — aktiivit ja muut — keskimäärin sijoittavat itsensä vasemmisto/oikeisto -ulottuvuudelle. Mittarin asteikkoarvot vaihtelevat vasemman yhdestä oikeiston kymmeneen (keskipiste on siis 5.5).

Puolueiden ideologiset etäisyydet (tällä ulottuvuudella) ovat eripituisia eri maissa. Yhdysvaltain puolueiden kannattajakunnat ovat sangen lähellä toisiaan eivätkä erot ole suuret Sveitsissäkään. Sen sijaan Italian ja Suomen puoluejärjestelmät levittäytyvät asteikolla laajalle alalle. Toisaalta havaitaan ryhmien kokonaisvertailussa, että Italian ja Suomen aktivistit sijoittavat itsensä keskimäärin enemmän vasemmalle kuin muu väestö; lievästi samaa ilmenee Itävallassa, kun taas Isossa-Britanniassa ja Sveitsissä aktivistit lienevät keskimäärin muuta väestöä hieman oikeammalla.

Vertailun varsinainen tarkoitus on kuitenkin todeta, osoittautuvatko eri maiden puoluejärjestelmät erilaisiksi puolueaktiivien ja muiden vertailussa. Yleishavainto on selvä: sosialistien ja kommunistien aktiivit sijoittuvat mielellään muita saman puolueen kannattajia etäämmäs vasemmalle ja konservatiivisissa puolueissa ero on suunnaltaan päinvastainen. Täten puolueiden etäisyys venyy ei-aktiiveista aktiiveihin siirryttäessä Isossa-Britanniassa 2.5 yksiköstä 3.8 yksikköön. Suomessa kommunistien ja kokoomuslaisten etäisyys kasvaa 5.5 yksiköstä 7.0 yksikön mittaiseksi.

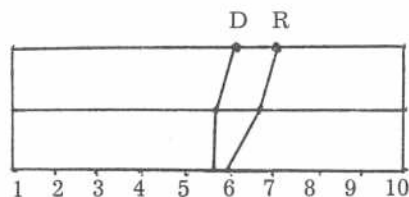
Siten puolueiden ideologinen etäisyys on puolueisiin kuuluvien tasolla pitempi kuin muun valitsijakunnan keskuudessa. Oheinen kuvio toistaa tämän tarkastelun vertaamalla nyt keskenään puoluesamastumisen eri asteilla olevia puolueiden kannattajia. Ja tuloshan on johdonmukainen: mitä varmempia henkilöt ovat puoluekannastaan, sitä voimakkaampia ovat heidän ideologiset kannanottonsa ja vastaavasti sitä eriytyneempi on yksilöistä koostuva puoluejärjestelmä. Psykologinen kuuluminen puolueeseen korostaa puolueiden erilaisuutta ja vähentää niiden kokemista toistensa kaltaisina.

Euroopan kaksipuoluejärjestelmien osalta havaitaan, että työväenpuolueen ja johtavan oikeistopuolueen etäisyys on puoluekannastaan varmojen vertailussa kaksi kertaa niin suuri kuin kannastaan epävarmojen vertailussa (Iso-Britannia 1.9/3.9; Saksa 1.9/3.8; Itävalta 1.8/3.6). Yhdysvalloissa kahdella puolueella on sanottavaa eroa vasemmisto/oikeisto -ulottuvuudella vain puoluettaan hyvin tai melko lähellä olevien vertailussa (0.9 yksikköä), sen sijaan »ei lähellä» olevien vertailussa puolueet eivät erkane toisistaan juuri lainkaan (0.3 yksikköä).

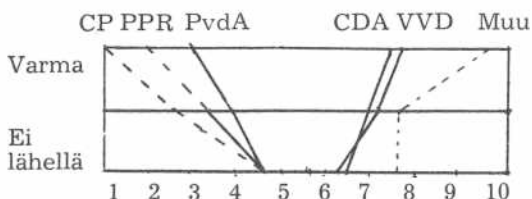
Etäisyyden kaksinkertaistuminen voidaan panna merkille myös verrattaessa Sveitsin ja Italian pääpuolueiden kannattajia, Sveitsissä socialisteja ja kris-

Kuvio 1. Keskimääräinen sijainti vasemmisto/oikeisto -ulottuvuudella puoluekannan ja puoluekannan varmuuden mukaan 8 maassa.

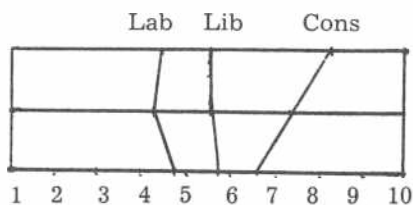
Yhdysvallat

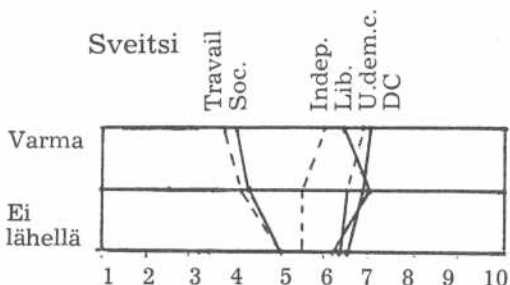
Alankomaat

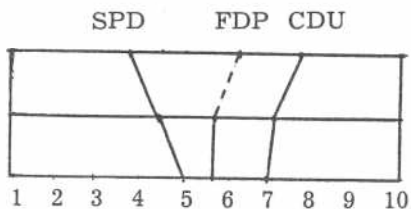
Iso-Britannia

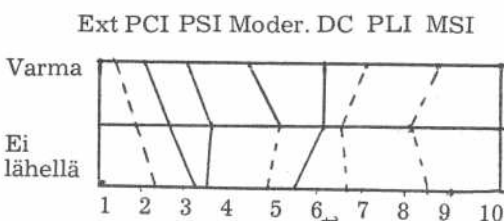
Sveitsi

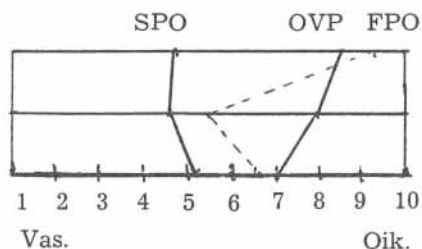
Saksa

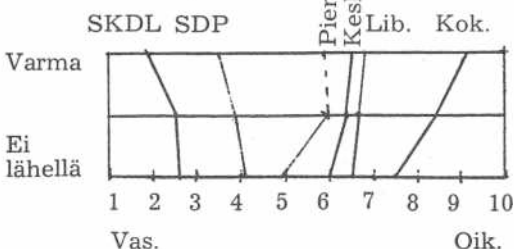
Italia

Itävalta

Suomi

tillisdemokraatteja (1.5/3.0) ja Italiassa kommunisteja ja kristillisdemokraatteja (2.2/4.1). Neljä monipuoluejärjestelmää ovat kuitenkin kokonaisuutena erilaisia. Sveitsissä puolueiden sijainnit vasemmisto/oikeisto -janalla eivät ole toisistaan sen loitommalla kuin vastaavat sijainnit kaksipuolueissa, kun taas puolueiden varmojen kannattajien etäisyydet Alankomaissa, Italiassa ja Suomessa ulottuvat melkein janan päästä päähän. Haastateltujen henkilöiden lu-

ku ei salli aina tilastollisesti luotettavia päätelmiä (ilmaistu kuvioissa pilkkuviivoilla), mutta näyttää joka tapauksessa siltä, että äärimmäiset kannattajaryhmät peittävät varmojen kannattajien tasolla Alankomaissa koko yhdeksän yksikön ulottuvuudesta 8.6 yksikköä; pisin etäisyys on vastaavasti Italiassa 6.6 ja Suomessa 7.2 yksikköä. Suomen ja Italian puoluejärjestelmät poikkeavat kuudesta muusta maasta siinä suhteessa, että jo puolueiden epävarmatkin kannattajat hakeutuvat kauas toisistaan.

Puolueiden strateginen johtopäätös on taulukon 3 ja oheisen kuvion perusteella ilmeinen. Niiden yritykset laajentaa puolueen kannatusta on kohdistettava puoluekannastaan epävarmoinhin valitsijoihin. Koska sellaisilla henkilöillä todennäköisesti ei ole voimakkaasti eriytyneitä mielipiteitä, puolueet löytävät mahdolliset uudet kannattajansa ja äänestäjensä todennäköisimmin läheltä ideologista keskustaa. Vasta kun uudet kannattajat on saatu subjektiivisesti kuulumaan puolueeseen, tulee aika terävöittää ja eriyttää heidän poliittisia mielipiteitään.

Propagandassaan puolueet joutuvat siten paradoksisen tilanteeseen. Vedotakseen mahdollisiin uusiin kannattajiin puolueiden on otettava (tai ilmaistava) asioihin »pyöreitä» eikä liian selkeitä kantoja, mutta samalla varmat kannattajat innostetaan puolueityöhön parhaiten eriytettyjen ja omaleimaisten kannanottojen avulla. Matala ideologinen profiili levittää pohjaa, mutta ei innosta ominta väkeä.

Ainakin fragmentoiduissa monipuoluejärjestelmissä ongelma on tätäkin hankalampi. Koska hallitsemiseen tarvitaan koalitioita, päätöksiä tekevien poliittisten eliittien tarvitsee tehdä kompromisseja. Tällöin on osattava hallita, olla yhteistyössä ja sovitella. Kuitenkin on toimittava niin, etteivät puolueesta vieraannu niiden hyödylliset aktiivijäsenet ja -kannattajat, sillä näiden innostuminen puolueityöhön voi puolestaan riippua siitä, kuinka tärkeitä ja omaleimaisia tavoitteita oma puolue näyttää ajavan.

Hyvät ja pahat puolueet

Puolueiden ideologisten sijaintien välisten etäisyyksien mittaaminen on yksi mahdollinen keino tarkastella puolueiden etäisyyttä toisistaan. Yksi vaihtoehtoinen keino on todeta suoraan, miten ihmiset suhtautuvat eri puolueisiin.

Taulukon 4 tiedot on saatu mittaamalla tällaista asennoitumista »tunteiden lämpömittarin» avulla. Vastajia pyydettiin ilmaisemaan suhtautumisensa moniinkin oman maansa ryhmiin, niiden joukossa muutamiin puolueisiin. Täysin neutraali suhtautuminen ilmaistiin valitsemalla asteikolta kohta 50, äärimmäisen myönteinen suhtautuminen sai arvon 100 ja äärimmäisen kielteinen suhtautuminen sai arvon 0. Taulukkoa 4 varten näistä arvoista on vähennetty 50 pistettä, jolloin lämpömittarin vaihteluväli on vastaavasti —50:stä +50:een ja nolla on sen neutraali kohta.

Taulukko 4. Suhtautuminen johtavaan vasemmistopuolueeseen ja oikeistopuolueeseen puoluekannan ja puolueaktiiviuden mukaan (—50 = kielteisin, 0 = neutraali, +50 = myönteisin).

Maat	Puolueet	Suhtautuminen			
		vasemmisto-		oikeisto-	
		puolueeseen *	puolueeseen **	Ei akt.	Puolueaktiivi
U.S.A.	Demokraatit	21	25	—8	—9
	Republikaanit	—4	—5	16	17
Iso-Britannia	Labour	22	30	—19	—31
	Liberaalit	—7	(—16)	—6	(—9)
	Konservatiivit	—18	—24	22	24
Saksa	SPD	29	31	—17	—21
	FDP	8	10	—6	0
	CDU/CSU	—19	—20	29	29
Itävalta	SPÖ	30	37	—10	—22
	FPÖ	—6	(—15))	—2	(—4))
	ÖVP	—12	—18	24	31
Alankomaat	CPN	(4)	(9))	(—26)	(—36))
	PPR, D'66, DS'70, PSP	12	(29)	—18	(—35)
	PvdA	27	29	—20	—22
	KVP, ARP, (CDA), BP	0	—3	—4	—5
	VVD, CHU	—6	—13	20	23
Sveitsi	Parti du travail	4	(—10)	—14	(—42))
	Parti socialiste	15	14	—10	—14
	Indep.	7	1	—4	—2
	Dem.chretien; PICS	—1	—4	—6	—7
	Union dem. du centre	—4	—4	—2	4
	Liberal, radical, ev.	—4	1	20	27
Italia	PCI	33	39	—25	—27
	PSI	8	20	—10	—20
	PSDI, PRI, maltill.kesk.	—11	(—11))	—3	(—17))
	DC, SVP	—21	—24	24	26
	MSI-DN; monarkistit. oik.	—28	(—38))	—17	(—37))
Suomi	SKDL	5	0	—30	—35
	SDP	23	33	—16	—21
	KESK	—7	—16	—4	—5
	LKP ja RKP	—4	(—23))	0	(5))
	KOK	—12	(—13)	22	(32)

* Demokraatit, Labour, SPD, SPÖ, PvdA, P. socialiste, PCI, SDP.

** Republikaanit, Kons., CDU/CSU, ÖVP, VVD, P. radical, DC, Kok.

Taulukossa osoitetaan eri puolueiden kannattajakuntien keskimääräinen suhtautuminen kahteen maansa pääpuolueeseen, yhteen vasemmiston puolueeseen (sosialidemokraatteihin, Italiassa kommunisteihin, Yhdysvalloissa demokraatteihin) sekä yhteen oikeiston puolueeseen (konservatiiveihin, kokoomukseen, kristillisdemokraatteihin, republikaaneihin). Taulukossa verrataan myös keskenään puolueaktiivien ja puolueiden muiden kannattajien suhtautumista.

Yhdessäkin tapauksessa eivät tunteet kohoa tai laske aivan huippulukemiin, mutta nimenomaan puolueaktiivien suhtautuminen on joissakin tapauksissa voimakasta. Lämpimimpiä tunteita omaa puoluettaan kohtaan osoittavat Italian aktivistikommunistit, lähinnä lämpimimpiä muutkin Italian kommunistit sekä Saksan ja Suomen aktiivit sosialidemokraatit ja Itävallan ja Suomen aktiivit oikeistolaiset. Kielteisimmät arviot kilpailevia puolueita kohtaan esiintyvät myös puolueaktiivien keskuudessa. Konservatiiviset puolueet olivat erityisen vastenmielisiä aktivistikommunistien sekä Englannin työväenpuolueen aktivistien mielestä.

Yhdysvalloissa demokraattien puolueaktiivit ilmaisivat tunteitaan omaa puoluettaan kohtaan +25 asteen lämpömittarilukemalla, suhtautumistaan republikaaneihin taas -9 asteen lukemalla. Yhteenlaskettuna heidän suhtautumisensa siis erottaa pääpuolueet 34 asteen päähän toisistaan. Republikaanien aktiivien tunteet erottavat puolueet vastaavasti $5 + 17 = 22$ asteen päähän toisistaan. Keskimääräiseksi demokraattien ja republikaanien etäisyydeksi saadaan täten 28 »tunteiden lämpömittarin» astetta.

Kun tarkoituksena on todeta, minkä verran puolueisiin kuuluminen vaikuttaa puolueisiin suhtautumiseen, vastaava »tunteiden etäisyydsmittaus» on laskettava erikseen puolueaktiivien ja kyseisten puolueiden muiden kannattajien osalta. Kahdeksassa eri maassa puolueiden etäisyydet osoittautuvat tällöin seuraaviksi:

	Ei aktiivit	Puolue- aktiivit
Demokraatit/republikaanit	22	28
Labour/konservatiivit	40	54
SDP/CDU-CSU	47	50
SPÖ/ÖVP	38	54
PvdA/VVD	36	43
Sosialistit/radikaalit	24	28
PCI/DC	52	58
SDP/kokoomus	36	49

Aktiivien ja epäaktiivien ero osoittautuu Itävallassa ja Isossa-Britanniassa noin 15 asteen suuruiseksi, ja kaikissa muissakin maissa tulos on samansuun-

tainen: puolueaktiivit suhtautuvat »hyvään» omaan puolueeseen ja »pahaan» kilpailijaan voimakkaammin kuin muut näiden puolueiden kannattajat. Tämänkin tarkastelun mukaan aktivistit siis näkevät maansa puolueet enemmän eriytyneinä kuin ne ovat muiden valitsijain mielestä.

Kansalaispätevyys ja vieraantuneisuus

Ahtaasti määriteltynä poliittinen osallistuminen tarkoittaa kansalaisten tietoisia yrityksiä vaikuttaa poliittiseen päätöksentekoon, jolloin pelkkä tiedonhankinta ja muut kiinnostuneisuuden osoitukset jäävät osallistumiskäsitteen ulkopuolelle. Niin kuin edellä todettiin, kansalaisten vaikutus poliittisiin päätöksiin on sinänsä tärkeä tutkimusongelma. Käytännössä se on vaikeasti selvitettävissä. Kansanvallan toimimisen tutkimista varten on osoittautunut merkittäväksi jo senkin seikan toteaminen, millainen käsitys kansalaisilla on omista vaikutusmahdollisuuksistaan.

Tässä tarkoituksessa on kehitetty omakohtaisen kansalaispätevyuden käsite, jolla tarkoitetaan kansalaisten käsityksiä omista poliittisista vaikutusmahdollisuuksistaan. Käsite on operationalisoitu toteamalla, missä määrin haastatteluvastaajat torjuvat seuraavia väittämiä:²

- »Minunlaisillani ihmisillä ei ole mitään sanomista siihen, mitä hallitus tekee»
- »Äänestäminen on ainoa keino vaikuttaa yleisiin asioihin»
- »Joskus politiikka vaikuttaa niin monimutkaiselta, että minunlaiseni ihminen ei oikein ymmärrä mitä on tekeillä».

Läheisesti tähän liittyy järjestelmän responsiivisuuden käsite, joka tarkoittaa kansalaisten käsityksiä siitä, minkä verran päätöksentekijät ottavat huomioon heidän toivomuksiaan. Tämä käsite on puolestaan operationalisoitu toteamalla, kuinka torjuvasti haastatteluissa suhtaudutaan seuraaviin väittämiin:³

- »Viranomaiset eivät paljoakaan välitä, mitä minunkaltaiseni ihmiset ajattelevat»
- »Valitsemamme kansanedustajat menettävät yleensä pian kosketuksen äänestäjiin»
- »Puolueet ovat kiinnostuneita vain ihmisten antamista äänistä eivätkä heidän mielipiteistään».

Suuri responsiivisuus osoittaa tällöin kansalaisten integroituneen poliittiseen järjestelmään, alhainen responsiivisuus sen sijaan on osoitus kansalaisten vieraantuneisuudesta.

Taulukkoon 5 on koottu tiedot eri puolueiden kannattajien keskimääräisestä omakohtaisesta kansalaispätevyydestä ja keskimääräisestä integroituneisuudesta (minimi-arvo on 1 ja maksimi 4). Puolueaktiiveja verrataan jälleen puolueiden muihin kannattajiin.

Taulukko 5. (a) Omakohtaisen kansalaispätevyyden ja (b) järjestelmään integroituneisuuden keskiarvot puoluekannan ja puolueaktiivisuuden mukaan (1.00 = alin, 4.00 = korkein).

Maat	Puolueet	(a) Kansalaispätevyys			(b) Integroituneisuus		
		Ei puol.	Ei akt.	Puolueaktiivi	Ei puol.	Ei akt.	Puolueaktiivi
U.S.A.	Demokraatit	..	2.16	2.42	..	2.12	2.38
	Rebulikaanit	..	2.29	2.55	..	2.24	2.45
	Kaikki	2.29	2.22	2.48	2.16	2.16	2.40
Iso-Britannia	Labour	..	2.00	2.36	..	2.00	2.18
	Liberaalit	..	2.15	(2.18)	..	2.09	(2.24)
	Konservatiivit	..	2.19	2.38	..	2.30	2.46
	Kaikki	2.11	2.10	2.36	1.99	2.11	2.34
Saksa	SPD	..	2.03	2.65	..	2.16	2.54 ;
	FDP	..	2.13	2.52	..	2.23	2.46
	CDU/CSU	..	1.86	2.38	..	1.98	2.41 ;
	Kaikki	1.86	1.92	2.50	1.94	2.03	2.42
Itävalta	SPÖ	..	1.71	1.90	..	1.94	2.34
	FPÖ	..	1.83	(1.62))	..	1.83	(1.58))
	ÖVP	..	1.66	1.92	..	1.80	2.03
	Kaikki	1.68	1.69	1.89	1.72	1.82	2.16;
Alankomaat	CPN	..	2.30	2.75	..	1.81	(2.08))
	PPR, D'66, DS'70, PSP	..	2.36	(2.69)	..	2.36	(2.62)
	PvdA	..	2.09	2.67	..	2.22	2.76
	KVP, ARP, (CDA), BP	..	1.97	2.38	..	2.18	2.48
	VVD, CHU	..	2.21	2.32	..	2.28	2.52
	Muut puolueet	..	1.81	(2.54))	..	(2.09)	(2.71))
	Kaikki	2.15	2.15	2.50	2.14	2.22	2.59
Sveitsi	Parti du travail	..	1.99	(1.92))	..	1.78	(1.91))
	Parti socialiste	..	2.20	2.63	..	2.07	2.52
	Indep.	..	2.36	(2.67)	..	2.16	(2.46)
	Dem.chretien; PICS	..	2.19	2.39	..	2.18	2.40
	Union dem. du centre	..	2.15	2.63	..	2.29	2.41
	Liberal, radical, ev.	..	2.59	2.58	..	2.23	2.48
	Muut puolueet	..	2.30	2.27	..	1.88	2.62
	Kaikki	1.98	2.15	2.52	1.92	2.07	2.44
Italia	Ääriivasemmistoryhmät	..	2.94	(2.33))	..	2.24	(2.22))
	PCI	..	2.10	2.30	..	2.00	2.21
	PSI	..	1.94	2.08	..	1.79	2.12
	PSDI, PRI, maltill. kesk.	..	2.02	2.19	..	1.84	(2.04)
	DC, SVP	..	1.92	2.01	..	1.82	2.05
	PLI ym.	..	1.97	(2.00))	..	1.83	(1.73))
	MSI-DN; monarkistit, o	..	2.07	2.07)	..	1.97	(1.73))
	Kaikki	1.93	1.99	2.15	1.80	1.87	2.12

Suomi	SKDL	..	2.02	2.19	..	2.04	2.31
	SDP	..	1.96	2.25	..	1.99	2.31
	Pienpuolueet	..	1.87	(2.10)	..	1.86	(2.73))
	KESK	..	1.89	2.13	..	1.99	2.32
	LKP ja RKP	..	1.95	(2.26)	..	1.96	(2.40))
	KOK	..	2.13	2.25	..	2.15	2.47
	Kaikki		1.91	1.96	2.19	1.90	1.98

Lisäksi voidaan yleisesti vertailla puoluekantaa vailla olevia henkilöitä kaikkiin niihin, jotka kannattivat jotakin puoluetta. Nämä vertailut näyttävät johtavan kansalaispätevyyden ja vieraantuneisuuden osalta erilaiseen päätelmään. Ainakin taulukosta 5 saa sen vaikutelman, että puoluekantaa vailla olevien henkilöiden omakohtainen kansalaispätevyys on samantasoinen kuin puolueiden epäaktiivien kannattajienkin kansalaispätevyys. Sen sijaan puolueetomat kansalaiset näyttävät olevan vähemmän integroituneita eli siis vieraantuneempia kuin puolueiden epäaktiivit kannattajat. Sveitsi on ainoa maa, jossa »riippumattomien» kansalaispätevyys jää selvästi muita kansalaisia pienemmäksi. On siis mahdollista, että pelkkä kykenemättömyys tehdä valinta eri puolueiden välillä vieraannuttaa kansalaisia poliittisesta järjestelmästä, vaikka se ei enää entisestään alentaisikaan heidän omakohtaista kansalaispätevyyttään.

Varsinaista omakohtaista kansalaispätevyyttä kuitenkin ilmenee vasta puolueaktiivien tasolla. Positiivinen riippuvuus on kiistaton, vaikka tässä ei voidakaan osoittaa, lisääkö puoluetö omakohtaisen kansalaispätevyyden tunnetta vai tapahtuuko niin päin, että kansalaispätevyyttä tuntevat henkilöt hakeutuvat mielellään puoluetööhön.

Poikkeuksia voidaan osoittaa tälläkin kerralla. Taulukko 4 vihjaa siihen suuntaan, ettei Italian ääri vasemmistolaisten tarvitse olla puolueaktiiveja tunteakseen omakohtaista kansalaispätevyyttä — ja nämä radikaalit tuntevat vaikutusmahdollisuutensa suuremmiksi kuin mikään muu ryhmä Italiassa. Toisaalta työväenpuolueiden kannattajakunnissa erot ovat poikkeuksellisen suuria: puolueaktiivit tuntevat vaikutusmahdollisuutensa muita suuremmiksi etenkin Saksan (erotus .62), Alankomaiden (.68) ja Sveitsin (.43) työväenpuolueissa.

Kansalaisten yhdenvertaisuuden kannalta ei olisi toivottavaa, että erilaisien poliittisten mielipiteiden edustajat tuntisivat vaikutusmahdollisuutensa erilaisiksi. Taulukko 4 osoittaa, että eroja kyllä on, mutta ne eivät ole suuria. Joissakin tapauksissa erot yksinkertaisesti heijastavat hallituspuolueiden ja opposition erilaisia vaikutusmahdollisuuksia. Tässä suhteessa eri aatteiden edustajat siis ovat yhdenvertaisia. Kansalaisten omakohtainen kansalaispätevyys liittyy yleensä enemmän heidän puolueaktiiviteensa kuin heidän puoluekantaansa.

Puolueaktiiveilla ja puolueiden muilla kannattajilla on myös erilaisia käsityksiä siitä, kuinka hyvin päätöksentekijät ottavat heidät huomioon. Erityisen haluttomia puolueaktiivit ovat myöntämään, että »puolueet ovat kiinnostu-

neita vain ihmisten antamista äänistä eivätkä heidän mielipiteistään». Suurimpia responsiivisuuden — eli järjestelmään integroituneisuuden — eroja havaitaan jälleen joidenkin sosialistipuolueiden kannattajakunnissa (Alankomaat .54, Sveitsi .45, Itävalta .40, Italia .33, Suomi .32, mutta muitakin eroja ilmenee, esim. CDU/CSU .43). Erilaisin käsitys integroituneisuudesta havaitaan Sveitsin pikkupuolueiden aktivistien ja muiden kannattajien välillä (.74).

Tarkastelua voitaisiin jatkaa jakamalla haastatteluvastaukset »alamaisiin» ja »varsinaisiin kansalaisiin», joka jako tutkimuksessa operationalisoidaan sen perusteella, katsovatko henkilöt voivansa vaikuttaa eduskunnassa vireillä olevan asian ratkaisuun. Tämä jako osoittaa »alamaiden» jäävän vähemmistöksi vain Yhdysvalloissa, Sveitsissä, Saksassa ja Isossa-Britanniassa. Kaikissa maissa puolueaktiivit ovat todennäköisimmin »varsinaisia kansalaisia». Suurimmat aktiivien ja muiden erot ilmenevät Suomessa ja Isossa-Britanniassa. Toisaalta ilmenee myös, että puoluekannan varmuus liittyy omakohtaiseen kansalaispätevyteen vähemmän kuin puolueaktiivius, Yhdysvalloissa ja Sveitsissä se ei liity ollenkaan. Omakohtaisen kansalaispätevyyden tunnetta kasvattaa tämän mukaan enemmän henkilöiden toiminnallis-objektiivinen kuin heidän subjektiivinen kuulumisensa puolueisiin.

Yleinen ja yhtäläinen äänioikeus eivät merkitse kansalaisten samantasoista osallistumista politiikkaan. Yhden yleispätevän mallin mukaan heidän sosiaalinen taustansa aiheuttaa eroja — tosin enemmän kiinnostuneisuudessa kuin varsinaisessa osallistumisessa. Edellä ilmeni, että puoluekantakin aiheuttaa jonkin verran osallistumisen, ehkä myös kansalaispätevyyden tunteen erilaisuutta. Tätä tärkeämpää on kuitenkin, että järjestöt, myös puolueiden järjestötoiminta ja yleensä puolueisiin kuuluminen, vaikuttavat yhdenvertaistavasti erilaisten sosiaaliryhmien poliittisiin resursseihin.

VIITTEET

Huomautus: Tutkimusaineisto esitellään teoksessa *Political Action — An eight nation study 1973—1976* (Zentralarchiv für empirische Sozialforschung, Universität zu Köln, Study-No 0765). Yhteisprojektin ulkomaiset päättäjät ovat Mark Abrams, Alan Marsh (Iso-Britannia), Klaus R. Allerbeck, Max Kaase, Hans D. Klingemann (Saksa), Leopold Rosenmayr (Itävalta), Samuel H. Barnes, Ronald Inglehart, M. Kent Jennings (Yhdysvallat), Giovanni Sartori, Alberto Marradi (Italia) ja Henry H. Kerr (Sveitsi). Projektin tuloksia sisältyy mm. teokseen Samuel H. Barnes, Max Kaase et al., *Political Action. Mass Participation in five Western Democracies* (Beverly Hills/London: Sage Publications, 1979).

Kirjoittajalla on ollut tilaisuus tehdä tässä käsiteltyä analyysia Smithsonian Institutionin tutkimuslaitoksessa The Woodrow Wilson International Center for Scholars.

¹ Cambridge, Cambridge University Press, 1978, ks. erit. s. 72.

² Pertti Pesonen — Risto Sänkiäho, *Kansalaiset ja kansanvalta. Suomalaisten käytäntöjä poliittisesta toiminnasta* (Porvoo: Werner Söderström Oy, 1979) s. 247—249.

³ *Sama*, s. 257—260.